

Sjømaktseminar 7 (2000)

Nasjonale Maritime utfordringer i en sjømaktkontekst sett fra operasjonelt og taktisk nivå av Kontreadmiral Jan Reksten

1. september 2000

La meg begynne med å si at siden Sjømilitære Samfund begynte med Øystese-seminarene for over 10 år siden og fram til idag har det vokst fram en mye større forståelse for sammenhengene i det maritime Norge. Vi ser det i avisspaltene, på Stortinget, i næringslivet og i kystkultursentrene som er i kraftig vekst. Det var nok litt av denne bølgen som bar fregattsaken fram. SMS har ikke æren for dette alene, det hadde kommet uansett, men at SMS har hatt betydning bør det være liten tvil om. I tillegg fortjener Admiral Kibsgaard honnør for å være en av de første som virkelig satte fokus på de sikkerhetspolitiske sider av vår olje og gass eksport.

Den viktigste saken i Stavanger nå er forberedelsene til å overta KFOR V - ansvaret i Kosovo neste vår. Men siden det oppdraget ligger utenfor dagens tema skal jeg la det ligge. Jeg går heller inn på ulykken med atomubåten KURSK, selv om det kan gjøres mange sjømaktsrelaterte vurderinger rundt hendelsen.

Jeg skal de neste 20 minuttene heller kort kommentere noen av de sjømilitære problemstillinger jeg ser fra Stavanger, i hovedsak begrenset til det operasjonelle nivå. Dette er den fjerde jobben jeg har i operativt hovedkvarter, men aldri har forandringene vært så fundamentale og utfordringene så store som idag.

La meg gå rett på sak og se på selve kommandostrukturen både i NATO og nasjonalt. På Jåtta har vi siden oppstarten i 1994 hatt et såkalt "seamless integrated" hovedkvarter. Dette innebar at de fleste norske offiserer, inkludert ØK og kommandørene, var "dobbelthattede", det vil si de hadde både en nasjonal og en Nato-funksjon. Stabene jobbet fleksibelt uten særlig tanke på å skille nordmenn, fra andre NATO ansatte. COMNORTH rapporterte til CINCNORTHWEST i High Wycombe og hadde sitt eget ansvarsområde. Som kjent ble dette endret fra 3. mars i år.

COMJCNORTH, General Skiaker, rapporterer nå til en tysk general i Brunssum, Nederland og har ikke lenger eget geografisk ansvarsområde. I dag er ØKS selv den eneste offiseren på Jåtta som er dobbelthattet. Kommandørenes ansvar er rent nasjonalt. I Nato har vi fått opprettet et "Component Command" hovedkvarter i vår region med ansvar for sjøoperasjoner, CC Nav i Northwood, Storbritannia. Dere må ikke være i tvil om at dette innebærer en viss nedprioritering og marginalisering av Jåtta-hovedkvarterets muligheter i forhold til den gamle ordningen.

Som sjøkommandør ville jeg i NATO i verste fall kunne oppnå status som "maritime advisor" til en general med begrenset ansvar i et lite område med få styrker. I beste fall vil jeg kunne bli Maritime Component Commander under COMJCNORTH. Kommandoordningen legger opp til at norske og andre lands maritime styrker kan styres fra Northwood selv når de opererer i våre farvann. Det er for tidlig ennå å si helt hvordan dette vil utvikle seg. Kommandoordningen er for ny, uøvet og med for mange opsjoner til at vi kan si hvilken praksis vi vil lande på. Jeg opplever det som positivt at Northwood anerkjenner de spesielle utfordringene i operasjoner langs Norskekysten og den kompetanse Norge besitter på dette område. Det er også veldig oppmuntrende at NATO forstår og anerkjenner den kapasitet som

ligger i joint hq gjennom det oppdrag min sjef nå har fått i KOSOVO. Jeg er mer tvilende til om nåværende konstellasjon FKS-NATO i Stavanger er god nok.

FKS blir for usynlig og besøkende til hovedkvarteret for overrent av NATO gull og stjerner til å i det hele tatt registrere at de også har besøkt hovedkvarteret med nasjonalt ansvar for Sør-Norge. Her har Norge en utfordring, men det er unødvendig å ofre for mye krefter på den før vi ser hva som skjer med den nasjonale kommando-ordning. Det går mot ett nasjonalt hovedkvarter og forsvarssjefens anbefaling til forsvarsministeren vil foreligge rundt 1 november i år. Flere utvalg er allerede i gang med å utrede spørsmålet, i praksis snakker vi enten om Bodø eller Stavanger, selv om konstellasjoner som inkluderer Huseby kan trekkes opp.

Det vil bli en betydelig utfordring også i en sjømaktskontekst å operere fra ett sted. La meg begynne med å understreke at jeg er enig i at vi reduserer til ett operativt hovedkvarter. Både i forhold til personellressurserne, økonomi, tekniske muligheter og et fremtidig forsvar redusert i størrelse er dette en riktig vei å gå. Vi sparer også mye dobbeltarbeid som i dag foregår ved at saker kommenteres og utredes parallelt i Bodø og Stavanger. Rent operativt og teknisk er det ikke store forskjellen for Stavanger å gi et sjømilitært oppdrag til en CTG i Vestfjorden, enn om han opererte på Vestlandskysten. Men Norge har en særegen geografi. Kontrollspennet blir stort, sambandslinjene lange og sårbare og ledelsen operativt mindre robust med ett operativt hovedkvarter. Vi skal heller ikke undervurdere betydningen av den lokalkunnskap og de personlige kontakter i landsdelene som nåværende ordning har gitt muligheter for. Det blir neppe noen sjøkommandør å se på kaiene i Bodø hvis hovedkvarteret blir lagt til Stavanger. Personlig synes jeg denne saken er veldig vanskelig, og som tidligere stabssjef i FKN møter jeg meg selv tildels i døren i mange sammenhenger. Det er heldigvis ikke jeg som skal avgjøre dette, og for utøvelse av sjømakt spiller ikke stedsvalget avgjørende rolle. Det var nok mye som talte for Stavanger tidligere. Hærens fokus på Troms også etter FS 2000 og håndteringen av KURSK – ulykken har nok virket positivt til fordel for Bodø. I løpet av høsten vil den fagmilitære anbefaling foreligge, men det er selvfølgelig Stortinget i vårsesjonen neste år som vil endelig avgjøre saken. Det viktigste nå er at det hovedkvarteret som har ansvaret får en sterk og kompetent stab som faglig ikke står tilbake for noe av det vi finner i andre land.

La meg skifte tema fra kommandostruktur til det som er den største nasjonale sjømilitære utfordringen i øyeblikket, operasjoner etter at forslagene i FS 2000 er gjennomført.

Innledningsvis vil jeg påpeke at fra min forrige jobb ved Forsvarets Stabsskole var det lett å se hvorledes Forsvaret slet og fortsatt sliter med å få oppgavene og regnestykkene til å gå i hop. I en organisasjon med så mange ansatte på et så høyt lønnsnivå, med oppgaver spredt fra myndighetsutøvelse i Barentshavet til stridsvognoperasjoner på Rena og forvaltningsutdanning i Stavern til fredsoperasjoner i Bosnia var det etterhvert naturstridig å få balanse mellom oppgavene, investeringene, drift og tildelte budsjetter. Den utredning som forrige forsvarssjef igangsatte og som General Frisvold fullførte skulle derfor vært igangsatt tidligere. Når det er sagt har vi på forbausende kort tid fått frem radikale forslag. Som operativt offiser hadde jeg et håp om at vi skulle kunne greie å bevare det meste av stridsevnen gjennom kraftige personellkutt, konsentrasjon til langt færre steder, sterkt redusert bygningsmasse, rasjonalisering av skoler og forvaltningsstrukturen, ubyråkratisk og effektiv ledelse med fokus på kvalitet i den spisse ende. Det som skulle drives videre måtte oppleves som profesjonelt og troverdig både innad og utad. Fremleggelse av forsvarsstudien og

Forsvarspolitisk utvalg sin innstilling viser dessverre at nedskjæringene blir skuffende store også i den spisse ende, betydelig større enn det jeg hadde håpet på.

Nå representerer som kjent ikke FS2000 Forsvarssjefens anbefalte struktur ift oppgavene, men den strukturen har foreslår gitt budsjettsituasjonen. Det er likevel all grunn til å tro at vårt fremtidige forsvar blir omtrent som Forsvarssjefen anbefaler.

La oss derfor gå gjennom noen av de sjømilitære realiteter vi står overfor. Allerede fra førstkommande årsskifte legges landgangsfartøyene opp for senere å utfases. For ivaretagelse av Sjøforsvarets oppgaver har dette primært betydning ved at fartøyenes evne som mineleggere opphører. Operativt sett vil denne evnen kunne erstattes av rekvirerte fartøyer, dog med mindre profesjonalitet og lengre klargjøringstid. For hæroperasjoner over sjø er LGF'ene avgjørende nasjonalt. Det vi primært taper med LGF'ene er ikke en norsk amfibiekapasitet, men Hærens evne til å krysse fjorder med tyngre utstyr og de taktiske fordeler som følger av dette.

Når jeg i det etterfølgende berører andre sider av vår felles fremtid står jeg i stor fare for å stjele "poengene" fra neste foredragsholder. Jeg har ikke lest brigader Diesens manuskript og skal derfor prøve å begrense meg til betraktninger rundt situasjonen fra operasjonelt nivå.

Ett sjøforsvar uten MTB'er er ikke uproblematisk. Selv om vi erkjenner at invasjonsforsvarsdimensjonen er sterkt nedtonet i fremtiden vil vår evne til synlighet på kysten, myndighetsutøvelse og suverenitetsledelse svekkes sterkt uten MTB'er. MTB'er var og er på mange måter ryggraden i Marinen. Deres evne til å utnytte vår særegne kyst og dens naturgitte taktiske fordeler kan ikke overtas av noen andre fartøyer. I tillegg har vi hatt mange av dem. Jeg tror vi må være så ærlige å erkjenne at det er ingen i Forsvaret som har noe imot MTB'er. Når de har falt ut har det direkte sammenheng med de store summer som går til fregattprosjektet og hva vi realistisk kan få til i Sjøforsvaret av restmidlene.

Vi står samtidig midt oppe i en stor oppdatering av HAUK-klassen. Denne vil bli gjennomført uavhengig av fartøyenes fremtidige skjebne, men for meg som sjøkommandør er nok det viktigste at vi klarer å løse de tekniske problemene vi har med MTB'enes pingvinmissiler. Situasjonen er lite tilfredsstillende. Det går på troverdigheten løs både for MTB'ene, Sjøforsvaret og ikke minst Kongsberg som leverandør av våpnene. FKS er av Forsvarssjefen gitt et spesielt ansvar for norske styrker i utlandet. I denne forbindelse har vi ledet en rekognosering i Libanon med tanke på et tidsbegrenset UNIFIL-oppdrag for norske MTB'er. Det er forventet en avgjørelse fra regjeringens side av denne saken i løpet av kort tid.

Når det gjelder fregatter og mineryddere skal jeg begrense meg til noen få kommentarer. I gleden over å få nye fregatter må vi ikke nedvurdere verdien av de gamle. De er fortsatt bemannet, virker på flere områder bedre enn før og har meget kompetente besetninger. De skal være med oss i noen år ennå. Mineryddere er kommet godt ut av FS2000. Operativt og taktisk sett er det de tekniske problemene med det akustiske sveipet på Alta-klassen som bekymrer mest. Som ubåtoffiser skulle jeg gjerne sett Kobben-klassen beholdt. Selv om den fortsatt har mye å gi operativt sett og representerer en slagkraft som få "matcher" i kamp innser jeg at det økonomisk sett blir vanskelig å forsvare. I krisesammenheng får vi neppe bruk for båtene før de er for gamle og iht Marineinspektørens budsjett har vi ikke råd til å drifte den lengre. Leit, men et faktum jeg er tvunget til å akseptere. Det gledelige oppi dette er det finnes andre nasjoner som viser interesse for Kobben-klassen og som muligens vil overta dem.

La meg så si noen ord om kystartilleriet og spesielt den stasjonære delen. Jeg kan ikke fri meg fra tanken om at den marinedominerte delen av Sjøforsvaret har behandlet KA stemoderlig over lang tid. Presset mot kystartilleriet har vært enormt og vipper det nå sannsynligvis over ende. Fra en sjøkommandørs side som ønsker stridsevne også til NATO's artikkel V oppgaver er dette lite oppmuntrende. Det begynte med Golf-krigen og fokus på de stasjonære anleggs sårbarhet. Det startet debatten om feilinvesteringer. Selv om en motstanders evne til å presisjonslevere våpen kan betviles og anleggenes sårbarhet lett kan forbedres gjennom mottiltak var det vanskelig å snu trenden mot KA. Så fulgte debatten om manøverkrigen her hjemme. I et forsvar med mobilitet og manøverkrig som operativ doktrine var det vanskelig å finne sympati for elementer som ikke lot seg manøvrere. Senere kom fokus på evne til å delta i internasjonale operasjoner. Heller ikke på dette felt scoret det stasjonære KA som kjent veldig høyt. Spikeren i kisten ble FS2000 og forsvarspolitisk utvalg. En avvikling av invasjonforsvar som ambisjon for Forsvaret fører uvegerlig til at det stasjonære KA har utspilt sin rolle.

Bare så synd at dette faller sammen i tid med ferdigstilling av det mest slagkraftige kystartilleri vi noen gang har hatt i landet, der selv de eldste anlegg, 75mm fortene, er teknisk og stridsmessig i topp stand. Det er vanskelig å få frem argumentene om KA. Mens Sjømilitære Samfund mobiliserer enormt for MTB-ene skriver Kystartilleriets offisersforening brev til politikerne der de forklarer hvorfor det stasjonære KA må legges ned. Jeg har selv ikke ennå kommet til den erkjennelse at Forsvaret av Norge er mindre viktig enn evne til å delta i internasjonalt. Jeg ser ingen trusler men vet at alle prognoser om fremtiden alltid er usikre. Samtidig ønsker jeg som sjøkommandør mest mulig "bang for the buck". KA's stasjonære anlegg er i stor grad ubemannet nå. De er så billige å holde i strukturen at jeg håper Forsvaret finner en mulighet til å beholde dem også i fremtiden. Det er ihverfall et tankekors at et våpen som er helmodernisert, uten investerings behov, teknisk og våpenmessig vel fungerende og praktisk talt ubemannet i fredstid ofres fordi man konseptuelt har funnet det unyttig. La meg tilslutt presisere at dette ikke er et forsøk på å underkjenne kvaliteten i det mobile KA, basert på Hellfire missiler, stridsbåt 90 og kystjegerkommando konseptet. I forhold til kostnadene gir det mobile KA gode taktiske muligheter som er komplementære til MTB'enes operasjoner og desto viktigere skulle MTB'ene utgå.

Hittil har dere ikke hørt meg si et ord verken om Poseidon, Post-Posteidon, Sjøforsvarsdistrikt, orlogsstasjoner eller baser. Dette til tross for at mye av det daglige utredningsarbeidet i Sjøforsvaret nå dreier seg om nettopp dette. Det er ikke tvil om at vår evne til å understøtte den spisse ende blir dårligere uten SD'er.

Vi blir mindre synlige langs kysten uten stedlig representasjon og mye av det kontaktskapende arbeid vil lide. Som sjøkommandør er dette likevel en pris jeg føler vi må betale for å skjerme den spisse enden. Nedleggelse av SD'er og orlogstasjoner er ikke noe vi ønsker, men som vi må fordi alternativet er enda verre. Vi kan klare oss uten distriktene, men ikke uten kampenheter. La meg likevel si at det blir en stor utfordring for det ene fremtidige nasjonale hovedkvarter å ivareta flere av de funksjoner som hittil har vært utført av sjøforsvarsdistriktene.

Vi har hittil på overordnet nivå snakket om et balansert forsvar, der også Sjøforsvaret var i balanse. Vil det fortsatt være slik i fremtiden? Svaret er nei for Sjøforsvarets del som uten hurtiggående overflatefartøy, stasjonære stridsanlegg i KA og fullverdig mineleggingskapasitet vil mangle avgjørende komponenter. I denne sammenheng skal vi

likevel glede oss over at Kystvakten består og styrkes i forhold til idag og at vi etterhevet vil få et fregattvåpen som nok mange land av vår størrelse vil misunne oss. Med nye fregatter på plass får internasjonale operasjoner en ny dimensjon og vi får evne til å patruljere de værharde havområdene med stor utholdenhet og mobilitet. Embarkert helikopter og langtrekkende missiler gir oss en operativ kapasitet langt utover det vi har idag.

Men det vi brukte å være best på, "littoral operations" eller for oss operasjoner på norskekysten der kommer vi svakere ut, fordi de elementene som her bidrar mest er knyttet til det utskjelte invasjonforsvaret. La meg her bare minne om at det er kraften som ligger i vår måte å forsvare kysten på som har gitt opphav til "littoral warfare" konseptet.

Som sjøkommandør må jeg selvfølgelig forsøke å påvirke investerings-beslutningene, men også gjøre maksimalt ut av det vi har. På dette felt er det mye ugjort i Sjøforsvaret. Våre bestående enheter må sikres mye større kontinuitet i bemanningen med lavere innslag av menige på førstegangstjeneste. Enhetene må ha systematisk adgang til å skyte krigsskudd med våpnene slik at vi slipper tvil om våpnene fungerer. Vi må "matche" enhetene internasjonalt, både i øvelser, i de stående NATO-styrker og gjerne gjennom deltagelse i Flag Officer Sea Training's oppøvningsprogram. En sjøkommandørs drøm er en stående marine med budsjett til å seile. Jeg er likevel redd for at Marinens økonomiske problem blir verre før de blir bedre. Vårt langsiktige mål om 1 fregatt og 1 minerydder kontinuerlig i Nato krever derfor enorm effektivitet her hjemme.

En viktig grunn til vårt baseorienterte seilingsmønstre med få tokt til Nord-Norge er rett og slett at det koster for mye. I år har vi tæret på drivstoff-beredskapslagrene for å komme i mål, det er en eksersis vi ikke kan fortsette med. Kommer vi så lavt i antall enheter at vi er under kritisk masse for enkelte strukturkomponenter? Uten å gå inn i noen dyptgående analyse tror jeg svaret er nei på det. Men det avhenger av at det vi har igjen gis nok ressurser til å drives profesjonelt.

Jeg skal ikke trette tilhørerne med behovet for endringer i fredstjeneste-lovgivning. Men internasjonale operasjoner er kommet for å bli og Sjøforsvaret skal være med. En visjon for hvor vi skal kunne operere kunne være følgende:

Vi skal være representert langt ute, godt synlig i Nordsjøen, Norskehavet og Barentshavet og sterk på kysten. La meg i denne sammenheng få understreke at vi skal være med også i Østersjøen. Dette er kanskje en strategisk avgjørelse men den bør fremskyndes fra operasjonelt nivå. Det er en klar tendens til økte kontakter mot Østersjøen. Vi har merket det lenge gjennom samarbeidsprosjekter mot de baltiske land, gjennom økt deltagelse i øvelser med finske og spesielt svenske fartøyer og ikke minst gjennom Polens NATO-medlemskap. På Jåtta ser vi dette som et vekstområde, med stadig større og mer avanserte samøvelser og med kraftig polsk representasjon i hovedkvarteret. På siste PfP-øvelse var jeg maritim component commander mens sjefen for den havgående CTG var polsk og kommandofartøyet svensk. Peace support ifm med øvelse Strong Resolve 2002 vil gå i Østersjøen og Polen. Nasjonalt bør Norge se Østersjøen som et klart interesseområde og vise det maritimt gjennom noe hyppigere fartøysbesøk til de omkringliggende stater.

Her hjemme har vi arbeidet videre med å utvikle en sjøgående planleggings og ledesekapasitet på taktisk nivå, det såkalt Norwegian Task Group – konseptet. Fordelene er åpenbare. Det muliggjør effektiv oppdragstaktikk som effektiviserer operasjoner på taktisk nivå. Det kvalifiserer norske offiserer til ledende stillinger i større styrkesammenheng og det

frigir ressurser ved hovedkvartererne slik at opcon-funksjonen ivaretas bedre. Samtidig må vi være oppmerksom på konseptets begrensninger. I våre farvann der land, luft og sjøoperasjoner smelter sammen vil det ofte være hovedkvarterene som holder den beste oversikten over utviklingen i operasjonsområdet. Vi må derfor ha veldig klart for oss hva som fortsatt må avgjøres av Opcon-myndigheten. I en krise eller krigssituasjon vil derfor hovedkvarterets utfordringer være å lede flere "task groups" og å innrette oppdragene deres for å nå fellesoperative mål. TG konseptet er en manifestasjon over det gode arbeid som har vært gjort over mange år med Sjøforsvarets Operative doktrine, manøverteori og Forsvarets fellesoperative doktrine, og i det taktiske miljø på Haakonssvern.

La meg nå mot slutten av foredraget berøre et par punkter som også angår hverdagen i hovedkvarterene. Det er liten tvil om at det fredsrelaterte sivil-militære samarbeid er økende og resulterer i nye oppgaver for Sjøforsvaret. Ett eksempel er KNM Tyr som er anskaffet primært for håndtering av miner og minefelt. Fartøyets gjentatte suksess med å finne savnede etter sjøulykker har resultert i en sterkt økende strøm av henvendelser om søkeoppdrag. Vi må si nei til de fleste, av prinsipielle og økonomiske grunner, men det er tungt å være i direkte kontakt med de pårørende etter drukningsulykker.

Nåværende forsvarssjef og tidligere KOMSJØSØR, Kontrèadmiral Paus satte for 2 år siden igang et arbeid for å bedre den maritime overvåkning av kyst og havområdene gjennom etablering av en maritim overvåkning og varslingssentral, kjent under forkortelsen, MOVS. MOVS'en skulle integrere radarbildet for oljeinstallasjoner, sivile trafikkentraler og kystradarkjeden. Sammen med kystvakten er MOVS et viktig bidrag fra norsk side for å kunne implementere Schengen-avtalen som trer i kraft 25. mars neste år. MOVS får en bemanning på rundt 30 mann og legges til Haakonssvern, men endelig avgjørelse om oppstart er utsatt til vi finner et finansieringsopplegg som Forsvaret kan godta.

Dette avslutter mitt innlegg, la meg bare si at selv om Sjøforsvaret seiler i urent farvann for tiden og værforholdene er variable er det en fornøyelse å se de standard vi har på offiserskorpset. La oss ta godt vare på dem.

Takk for oppmerksomheten.